

JOSIP VONČINA

**KOMPLETAN ČESTOTNI RJEČNIK U PROUČAVANJU
MARULIĆEVE »JUDITE«**Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
HR 41000 ZagrebIzvorni znanstveni rad
UDC: 808.62–3:886.2 Marulić
Ur.: 1991–09–07

Moguševo izdanje Marulićeve *Judite* (Književni krug, Split 1988) obogaćeno je dragocjenim dodatkom: kompletnim čestotnim rječnikom tog djela. Za razliku od takva davnoga pokušaja (kada su preporoditelji godine 1844. na tradicionalan i nepouzdan način, ručnim ispisivanjem, izradili rječnik Gundulićeva *Osmana*), Moguš se poslužio kompjutorom.

1. Prošlo je gotovo stoljeće i pol otkako su hrvatski preporoditelji, više puta odloživši dugo najavljivani izlazak Gundulićeva *Osmana* reformiranom latinicom, izazvali opću brigu javnosti. Bilo je odlučeno da ta knjiga ima važan dodatak: »Rječnik svih reči, koje se u višespomenutoj pjesmi nalaze, velikom pomnjom i trudom bratje gg. *Antuna* i *Ivana Mažuranićah* izradjen«. ¹ Pa ipak (kao što nadovezuje Babukić), cijela je knjiga upravo »sbog rječnika, koi joj se radi boljeg razumljenja pridati imade, tako dugo u rukah štamparskih zaostala«. Kad se iste godine napokon pojavila, ² dodani joj »*Osmana* Gundulićeva riečnik« (dodatak, str. 1–121) morao je dobiti još pun tiskani arak dopuna (str. 122–137).

Pred sredinu prošlog stoljeća izrada rečena rječnika bila je posao naporan i dug: od više mjeseci (ako ne i koju godinu); naprotiv, u sedmom deceniju ovoga stoljeća štošta se izmijenilo: za izradu potpune konkordancije *Osmana* dovoljan je bio tek dio jedne jedine noći. ³

Milan Moguš svjedoči da se s obzirom na istraživanje leksikologijsko (i jezikoslovno uopće) bitan zaokret zbilo i drugome slavnom djelu dopreporodne hrvatske književnosti: Marulićevoj *Juditi*; ali mnogo hitrije nego *Osmanu*. Prvi važniji prilozi o Marulićevu jeziku pojavili su se o polumilenijskoj obljetnici njegova rođenja. ⁴ Nakon toga istaknuto je da »Maruliću s jezične strane treba posvetiti posebnu, iscrpnu monografiju«; ⁵ pritom nije ponuđen nikakav plan o tome kako bi monografiju valjalo raditi. Godine 1968. prihvaćen je republički istraživački projekt *Jezik Marka Marulića*, a za nj je počelo ručno konkordiranje *Judite*. ⁶ Nakon

samo dvije godine cio je posao ušao u širi projekt Kompjutorska analiza tekstova stare hrvatske književnosti.⁷ Kompjutor je pak (za manje od dva decenija) najčuvanijim djelom oca hrvatske književnosti bitno zaoštio bitne dvojbe: dokazao da pouzdane konkordancije ne može biti bez uzorne transkripcije; za nju je pak prijeko potrebna filološka akribija; kad se ispune ti maksimalistički zahtjevi, otvorit će se put prema vrhunskim istraživačkim plodovima.

Jednim je od njih novo izdanje *Judite*: što ga je za splitski Književni krug priredio upravo Milan Moguš.⁸

2. Sustavnim pripremama za pouzdano jezično proučavanje *Judite* (koje bi vodilo prema monografiji o Marulićevu jeziku) rano se (još godine 1970.) postavio »problem predložka, tj. koje izdanje uzeti kao osnovu za ekscerpiranje.«⁹ Dakako, starija izdanja (iz XVI. i XVII. stoljeća) zbog arhaične su grafije za tu svrhu neprikladna. Dosada je objavljeno ovih jedanaest kompletnih transkripcijskih izdanja:¹⁰

JK: *Pjesme Marka Marulića*, skupio Ivan Kukuljević Sakcinski (uredio Vatroslav Jagić), *Stari pisci hrvatski*, knjiga prva, JAZU, Zagreb 1869. (1–72).

K: Marko Marulić, *Judita*, epska pjesma u šest pjevanja, uredio i protumačio Marcel Kušar, uvodom popratio Petar Kasandrić, Matica hrvatska, Zagreb 1901.

Š¹: Marko Marulić, *Judita*, predgovor napisao Mihovil Kombol, tekst *Judite* i tumač Marcela Kušara revidirao Vjekoslav Štefanić, Zora, Zagreb 1950.

Š²: Marko Marulić, *Judita*, predgovor napisao Mihovil Kombol, tekst *Judite* i tumač Marcela Kušara revidirao Vjekoslav Štefanić, Zora, Zagreb 1968.

S: Marko Marulić, *Judita*, *Suzana*, *Pjesme*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 4, priredio: Ivan Slamnig, Matica hrvatska–Zora, Zagreb 1970. (35–103).

F¹: Marko Marulić, *Judita*, *Pjesme*, priredio dr Marin Franičević, Školska knjiga, Zagreb 1974. (13–90)

F²: Marko Marulić, *Judita*, *Pjesme*, priredio dr Marin Franičević, drugo izdanje, Školska knjiga, Zagreb 1976. (13–90)

FM: Marko Marulić, *Versi Harvacki*, uredili Marin Franičević i Hrvoje Morović, Čakavski sabor, Split 1979. (67–141).

G: Marko Marulić, *Judita*, prijevod i komentari Marko Grčić, Mladost, Zagreb 1983.

M: Marko Marulić, *Judita*, priredio, popratio bilješkama i sastavio rječnik Milan Moguš, Književni krug, Split 1988.

B: Marko Marulić, *Judita*, tekst priredio i rječnik sastavio Milan Moguš, urednik Josip Bratulić, Književni krug, Split 1989.

Godine 1970. nudila su se samo četiri izdanja: JK, K, Š¹, Š². Izbor je bio logičan: »Provedena usporedba s originalnim foto-tiskom¹¹ pokazala je da se Štefanićevo izdanje (Zagreb 1950.) može uzeti kao najpouzdanije.«¹² Nakon višegodišnjih iskustava (i novih izdanja *Judite* što su se u međuvremenu pojavila: S, F,¹ F,² FM, G) Moguš je 1988. zaključio da »još uvijek nema kritičkoga.«¹³ Težeći ga ostvariti, postavio je zahtjev za vrhunsku tekstološku preciznost. Koristan dodatak izdanjima *Judite* od Kušarova je vremena rječnik, koji se isprva objašnjava dodacima (»nepoznatih i neobičnih riječi i značenja«, K 97; »manje običnih riječi«, Š¹ 135),

a potom nosi jednostavan naslov *rječnik* (S 223; F¹ 119; FM 319). Moguš ustanovljuje: prvo, da je teško utvrditi riječi »manje poznate«;¹⁴ drugo, da je ipak potreban tumač leksika u *Juditi*.¹⁵ Primjerima koji govore u prilog prvoj tvrdnji mogli bismo dodati i to kako su pojedini sastavljači rječnika vješto izbjegavali pojedine sporne lekseme.

U skladu sa svojim kriterijem, ne navode oni iz *Judite* riječ *kuća*, pa ni riječ *dom* (kad znači 'dom'), nego samo sa značenjem 'gospodin'; naprotiv, navode leksem *hiža*. Kompletan pak rječnik *Judite* ima: prvo, »*dom* 1 (–u 1) *m dom*« || »*dom* 2 *m don, gospodin*« (M 216); drugo, »*hiža* 3 (–a 1, –e 1, –u 1) *f kuća, dom*« (M 224); treće, »*kuća* 2 (–e 2) *f kuća*« (M 234). Prema primjerima (»malo jih ubiže, mnogo jih zagubi, / napuni sve *hiže* blaga ko urubi« M 120; »A sad božju *hižu* kino uzdaržite, / k kim duše pribižu da jih očistite« M 149) moglo bi se pričiniti da je lik *hiža* u *Juditi* primijenjen radi rime. Ipak, u Marulićevoj prozi postoji tripleta *dom* || *hiža* || *kuća*,¹⁶ pa izlazi da ni jedan od triju likova ne služi samo u metričke svrhe.

U segmentu prvog libra *Judite* riječ je o konjima (»farizi«), a kontekst donosi riječ koja je u prvotisku ovako zapisana: *uieda*. Budući da su u grafiji *Judite* oba početna slova dvoznačna (u = u || v; i = i || j),¹⁷ Jagić i Kukuljević na dvostih I 261–262 primijenili su jedno od mogućih čitanja (u = v; i = i):

Ne bihu predljivi, da bistra pogleda, / ne bihu sklitivi,
da glumna *vieda* (JK 14)

Potpuno preuzevši takvo čitanje dvostiha, Kušar ipak nije u rječnik uvrstio natuknicu *vied* (K 111). Skok je taj lik označio kao »pseudojekavizam u rimi«,¹⁸ iako Hraste nije u Marulićevu jeziku ustanovio ni jedan jekavizam.¹⁹

Drugo moguće čitanje (u = u; i = j) primijenio je Štefanić: *ujeda* (Š¹ 41). Budući da to nije riječ »manje poznata«, nisu je uvrštavali u objasnidbene rječnike (usp.: Š¹ 147; S 239; F¹ 127; FM 340). U kompletan rječniku označena joj je i frekvencija: »*ujed* 1(–a 1) *m ujed, ugriz*« (M 302).

To pak znači da Moguš prihvaća bolja rješenja svojih prethodnika.

Filološka strogost bila je prijeko potrebna kako bi se dokraja i pouzdano odredio leksički izbor *Judite*. U stihu I 13 prvotisak ima zapis *i|ftinni*, koji su svi transkriptori prije Moguša, zanemarujući geminatu, čitali: *istini*. Dakako, u skladu s time rječnici donose natuknicu *istin* = *istinit* (K 104; Š¹ 138; S 226; F¹ 121; FM 325). Svoje novo čitanje u *Juditi* – »*istinan* 1 (*istinni* 1) *prid istinit, istinski*« (M 226) – Moguš je našao i u Marulićevoj prozi: »*istinan* 5 (–Ø 2, *istinni* 1, *istinno* 2) *prid istinit, istinski, pravi*«. ²⁰ Taj je lik dobro potvrđen i u srednjovjekovnoj hrvatskoj književnosti,²¹ pa je preciznim čitanjem otkrivena jedna od Marulićevih spona s glagoljaštvom.

U završnoj strofi *Judite* Jagić i Kukuljević previdjeli su izvornu grafiju *f|fogl* i pročitali *folj*: »Ako li daj dotol, dokla zemlja ova / bude na karti *folj* slovinjska čitit slova« (JK 66), a to su preuzeli drugi izdavači. Riječ *folj* izvodi se od tal. *foglio*. Pažljivo čitajući, Moguš je transkribirao *sfolj* (moguće prema tal. *sfoglia* = listić). Ne bi nekorektna bila ni lekcija *svolj* (jer se tako Marulićeva skupina *sf*– transkri-

bira u mnogim riječima; usp. natuknice *sva* – *svuj*, M 292–294). Osim te inovacije postoji u istom kontekstu i semantička. U ilustrativni rječnik ne uvrštavajući leksem *slovo*, stariji izdavači (K 109; Š¹ 145; F¹ 126; FM 337) priznavali su mu današnje značenje. Kompletan pak rječnik navodi: »*slovo* 1 (–a 1) *n* riječ« (M 286).²² Time se isključuju nekadašnja, proizvoljna domišljanja kako je prije prvotiska *Judite* (godine 1521.) postojalo danas nepoznato izdanje slovima »slovinjskim«, tj. glagoljskim.

3. Utvrdivši kako je udaljavanjem od prvotiska *Judite* počela »sasvim nepotrebna lagana štokavizacija Marulićeva teksta«,²³ Moguš ne objašnjava o čemu je zapravo riječ. U ilustrativnim rječnicima mogli bi to biti likovi *ložište*, *vričište* (F¹, F², FM) mjesto ispravnih Marulićevih: *ložišće*, *vričišće*.

Budući da je slovo *c* u prvotisku *Judite* ambivalentno (obilježujući suglasnike *c* i *č*),²⁴ Jagić i Kukuljević smjeli su ga dvojako čitati. Pogriješiti su mogli u nejasnim situacijama. Dakako, identičan zapis *cini* čitali su prema smislu: »ki zabivši boga, svit ljubi i *cini*« (VI 250; JK 61) – »ki meča ne bi prost dilj sile, ku *čini*« (IV 128; JK 39). Naprotiv, činilo im se: da zapis *cripahu* valja čitati *cripahu* (»poduboke bleče, gdi vodu *cripahu*«, III 154; JK 29); da *crida* vrijedi *črida*, a *carglen* = *crljen* (»taj ti *črida* biše od jakih bivoli, / vranih konji liše ter *crljenih* voli«, I 251–252; JK 14). Za početni skup *čr*– odlučili su se u riječi *črida* (koja ih je podsjećala na stsl. *črěda*), a inače čitali u skladu sa štokavskim stanjem: početno *cr*–. To je prihvatio i Kušar. Nadovezao se Hraste te je, oslonivši se na Jagićevo i Kukuljevićevo čitanje,²⁵ pokušao dokazati kako Marulić stari čakavski skup (*čr*–) »često zamjenjuje sa *–cr*–, što je svakako mlada crta i pripada štokavskom dijalektu.«²⁶ Naprotiv, upravo zbog ambivalentnosti slova *c* u *Juditi* (= *c* || *č*) mogla su se uspostaviti drugačija čitanja. To je učinio Štefanić: *črida*, *čripati*, *črljen*, *črp* (Š¹ 136). Tako je Maruliću vraćen fonetizam čakavskih govora koji nisu zahvaćeni čakavizmom.²⁷

Odmah nakon rasprava Skokove i Hrastine Ramiro Bujas, izdajući Hektorovićevo glavno djelo,²⁸ oživio je staru fonološku dilemu: o kontinuantu slogotvornoga *r* u hrvatskih čakavskih pisaca. U svojem izdanju Bujas je proveo lekcije kao što su *parvi*, *Bartučeviću*, *ckvarni*. Nakon toga Hamm je dokazivao da je u *Juditi* »očito prema *Tarsi* (Tharses) u rimi bilo *vars*i (i prema tome *omarsi*, *smarsi* a ne *ursi*, *omrsi*, *smrsi*)«.²⁹ Taj je argument polovično prihvaćen: u seriji Pet stoljeća hrvatske književnosti na stari su način (*r*) transkribirani Zoranić i Baraković,³⁰ a na novi (*ar*) Lucić i Hektorović.³¹ Vrijednost *ar* (za *r*) u Marulićevim je djelima prvi proveo Franičević (F¹), a dijalektološka podloga tome utrta je Moguševom knjigom o čakavštini.³²

Tek je on proveo pravilo da u *Juditi* (uz pun oprez prema mogućim tiskarskim greškama) valja čitati što doista piše. U stihu I 70 nalazi se lik *Libam* (u srok povezan s riječima: *sam*, *vam*, *Jordan*), i to mjesto lika *Liban*. Skok je zaključio: »Ovakva korektura je obratan govor prema splitskom čakavskom narječju –*m* > –*n*.«³³ To je u potpunom neskladu s Hrastinom tvrdnjom da je prelazak –*m* > –*n* Maruliću nepoznat.³⁴

Pri takvu stanju ne možemo točno razaznati kako valja rasplesiti tildu nad samoglasnikom. U prvotisku otisnute zapise te [tamēta, ʃtumačī naʃcī iazichō Jagić i Kukuljević pročitali su: *testamenta, stumačim našim jazikom*. Sva ostala izdanja prije Moguševa prihvatila su takvo čitanje, Naprotiv, Moguš je, razrješujući tilde, primijenio uglate zagrade: *Testame[n]ta, stumači[m] naši[m] jaziko[m]*. Time je upozorio da bi i dočetak nizu riječi mogao biti čakavski govorni: *stumači[n] naši[n] jaziko[n]*.

Na primjeru *Judite* može se, dakle, pokazati da doista jezično proučavanje staroga teksta uvelike izravno ovisi o transkripciji. Nju pak može (dobrim uvidom u više relevantnih filoloških područja) valjano obaviti samo vrhunski stručnjak s lingvističkom naobrazbom. Dajući prvu modernu transkripciju *Judite*, Jagić i Kukuljević godine 1869. nisu imali potanjih informacija o čakavštini, a ni o povijesnom razvoju hrvatske latinice.

4. Na temelju dvanaest decenija dugog iskustva s čitanjem *Judite* (u kojoj je sudjelovao red filologa: Jagić, Kukuljević, Kušar, Štefanić, Slamnig, Franičević, Morović, Grčić) i pažljivim uvidom u prvotisak Moguš je ostvario novu transkripciju. Predao ju je stroju koji je obavio najmučniji dio posla: transkripciji dokraja vjerno abecedom je svrstao sav leksički materijal Marulićeva djela. U završoj fazi nastao je *Rječnik Marulićeve »Judite«*, koji zbunjuje opsegom: brojem svojih stranica (203–318) gotovo za polovicu nadmašuje opseg predložka (111–190). U prethodnika je drugačije: Kušaru rječnik (102–112) iznosi devetinu *Judite* (1–96), Štefaniću (135–150) tek petinu predložka (25–99). Moglo bi se posumnjati nije li kompletan čestotni rječnik, možda, neekonomičan.

Tako bi bilo kad mu ne bismo našli svrhu i korisnost.

Ilustrativni rječnici Kušarov i Štefanićev pokazuju nešto leksema koji u *Juditi* postoje, ali ne mogu zajamčiti čega nema. Novi rječnik pouzdano odgovara na oba važna pitanja. Na primjer, sada znamo da Marulić u svojem spjevu ima pridjev *harvacki* (M 223), a ne upotrebljava pridjev *dalmatinski* (M 213). Čime je, dakle, drevni Splićanin sebe svrstao u »dubrovačko–dalmatinsku« književnost?

Kad bismo ustrajali na neodrživu načelu da u *Juditi* valja tumačiti samo riječi »manje nepoznate«, zar bismo se osvrnuli na riječ *župa*? Svojem načelu unatoč, komentatori prije Moguša tumače i tu riječ, pa im ona znači: *halja, stanovnici, kraj*. Otkrivajući je dvoznačnom, objašnjava kompletan rječnik (M 318): »župa¹ 3 (–e 2, –i 1) f župa, pokrajina« || »župa² 1 (–e 1) f haljina«.

Malo je onih što ne bi prihvatili da je čudno uživati čitajući kakav rječnik. A i to se može. Kušarov i Štefanićev rječnik *Judite* štiva su uzbudljiva. Ona nam potvrđuju što je (prije dobra stoljeća) jasno izrazio Ivan Broz. Ne pogađajući istinu kad piše da je Marko Marulić »Zadranin«, s pravom je ustvrdio kako u tog Marulića čitamo:

»Kon njega horugva čuhtaše. — Biše vesel zlu tujem, dobru dresel. —
Budu od zla se vazda strići. — Jeste li razumjeli sve te riječi? Neke ste
jamačno razumjeli, jer se i danas još govore po svemu narodu hrvatskom,

ali što znači n. pr. *dresel* ili *horugva*, možemo pouzdano reći, da prosti narod više ne zna, premda je nekoć znao i za te riječi.³⁵

Lako bismo pomislili da je u *Juditi horugva* (ili: *korugva*) arhaizam koji znači isto što *zastava*. Ali ne. Za Marulića je *zastava* 'četa, vojska' (M 313). U drevnim vremenima oko ranjiva Splita i tvrda Klisa »zastavi« na čelu nije »čuhtala« ni *zastava*, ni *barjak*, ni *stijeg*, nego od Mongola preuzeta kršćanska *horugva*. Prema diferencijalnim rječnicima, pjesnik *Judite* zna se izraziti glagoljaški (*kami*) ili čakavski (*kamik*); istini za volju, umije on reći također kao što svi danas govorimo: *kamen* (M 230). Ta potpunost (-i || -ik || -en) pun je izbor dočetak koji nam povijesno određuju ukupnost glagoljaško-čakavsko-štokavsku.

Zato nam nova, Moguševa koncepcija popratnog rječnika uz *Juditu* omogućuje nove leksičko-semantičke prodore.

5. Prednost konkordancije i na njoj izgrađenoga kompletan rječnika očituje se ovim primjerom. Svoju odličnu stilističku obradu *Judite* Petar Skok nastoji potkrijepiti pouzdanom građom, pa piše: »Mjesto adverba *zgora* ili *zgor*, koji [i]nače Marulić često upotrebljava, u njegovim rimama nalazi se dubrovačko *zgar*«. ³⁶ Kompletan rječnik *Judite* donosi ove podatke: »*zgar* 2, *zgara* 2« (M 314) i »*zgor* 4, *zgora* 6, *zgori* 1, *zgoru* 1« (M 315). Time se korigira Skokov izbor (jer valja dodati likove: Marulićeve *zgori*, *zgoru*, dubrovački *zgara*). Osim toga, lako je izračunati čestotni odnos: Marulićevih likova (12) triput je više nego dubrovačkih (4).

Judita je nastala 1501., tj. u godini smrti Džore Držića. Skokovo upozorenje na raguzeizam -s (< -st: *vlas* < *vlast*)³⁷ moglo bi navoditi na misao da su pjesnici Dubrovčani jezično djelovali na Marulića. Morfološki izopačene nominativne (i akuzativne) likove *kril* (= *krilo*),³⁸ *vil* (= *vila*) i *stril* (= *strila*),³⁹ svojstvene dubrovačkim petrarkistima, Marulić ne poznaje; on ima: »*krilo* 3«, »*strila* 8«, »*vila* 1« (M 234, 291, 308).

Ali Marulić u *Juditi* ima na svim jezičnim razinama obilje rimama uvjetovanih metricizama; dosta ih je pokazao Skok.⁴⁰ Normalan lik i metricizam tvore ponekad jezičnu dubletu; na primjer: *doba* || *dob*. Prvi se od njih u *Juditi* potvrđuje primjerom: »Poni u toj *doba* Oloferne srdit, / jer vlada njim *zloba*, tako ja govorit« (JK 25); drugom je potvrda: »koji grih podnose oni tad u to *dob* / trpiše angose, glad, meče i porob« (JK 33). Rječnici prije Moguševa registrirali su natuknicu »*dob* sr., *doba*« (K 103, Š¹ 136, S 224, F¹ 120, FJ 323) i nisu zabilježili dubletu *doba*. Kompletan pak rječnik *Judite* ima: »*dob* 1, *doba* 1 n *doba*« (M 215). Možda je bilo moguće: »*doba* 2 (-Ø 1, -a 1)«. Ali to nije metodološko, nego tehničko pitanje.

6. Nepostojanjem morfoloških metricizama *kril*, *vil*, *stril* u *Juditi* započeli smo razmatranje o jezičnostilskim diskriminantama među Markom Marulićem na jednoj strani i hrvatskim petrarkističkim kompleksom na drugoj (pri čemu bismo dubrovačkim pjesnicima smjeli priključiti bar Hvaranina Hanibala Lucića i Zadranina Petra Zoranića). Za drugu su stranu karakteristični deminutivi i »stajajući« pridjevi. Kompletan rječnik *Judite* pokazuje da u tom spjevu postoji lik *suza*, a ne deminutiv *suzica* (M 292); *sarce* i ne *sardačce* (M 281); itd. Pridjev-atribut *gizdav*,

zlorabljen od stihotvoraca »pisni ljuvenih«,⁴¹ u Marulićevoj je *Juditi* krajnje oskudan: frekvencije »1«. ⁴²

7. Sve što smo iznijeli (a i mnogo više) omogućuje nam ustanoviti Mogušev, na pažljivu čitanju utemeljeni, kompjutorskom konkordancijom i filološkom akribijom izbrojani rječnik uzorna pjesmotvora što ga je otac hrvatske književnosti potanko datirao i locirao: »Od rojen'ja Isukarstova u puti godišće parvo nako[n] tisuća i pet sat, na dvadeset i dva dni miseca aprila. U Splitu gradu.«

Bilješke

- 1 Věkoslav Babukić, *Kratko izvještje o Osmanu Gundulićevu*. (Što narodna matica izdaje.), *Danica hrvatska, slavonska i dalmatinska*, tečaj X, br. 3, 20. Sčénja 1844, str. 11–12; navod na str. 11.
- 2 *Ivana Gundulića Osman u dvadeset pievanjah*, u Zagrebu 1844.
- 3 Željko Bujas, *Kompjutorska konkordancija Gundulićeva »Osmana«*, prva hrvatska konkordancija, u knjizi: Ivan Gundulić, »Osman«, *kompjutorska konkordancija*, autor prof. dr. Željko Bujas, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1975, I, str. V–XII; v. str. VII.
- 4 Petar Skok, *O stilu Marulićeve Judite*, *Zbornik u proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića 1450–1950*, Djela JAZU, knj. 39, Zagreb MCML, str. 165–241; Mate Hraste, *Crtice o Marulićevoj čakavštini*, isti zbornik, str. 243–277. Za ukupnu literaturu o problemu do godine 1960. v.: Milan Moguš, *O proučavanju Marulićeva jezika*, *Čakavska rič*, god. II, br. 1, Split 1972, str. 95–100; v. str. 95.
- 5 Josip Hamm, Marulić i »Judita«, *Slovo*, 11–12, Zagreb 1962, str. 148–166; navod na str. 165.
- 6 Moguš, *O proučavanju...*, n. dj., str. 97–98.
- 7 Moguš, *O proučavanju...*, n. dj., str. 97.
- 8 Marko Marulić, *Judita*, priredio, popratio bilješkama i sastavio rječnik Milan Moguš, Književni krug, Split 1988.
- 9 Moguš, *O proučavanju...*, n. dj., str. 98.
- 10 Označena su inicijalima priredivača; uz ona što sadrže više od Marulićevih tekstova – u zagradama su navedene stranice na kojima je *Judita*.
- 11 Riječ je o pretisku prvotiska *Judite* iz godine 1521; pretisak je izdala JAZU 1950.
- 12 Moguš, *O proučavanju...*, n. dj., str. 98.
- 13 Milan Moguš, *Napomene o ovom izdanju i o rječniku Marulićeve »Judite«*, u knjizi s oznakom M (v. i bilj. 8), str. 83–93.
- 14 Moguš, *Napomene...*, n. dj., str. 86.
- 15 Moguš, *Napomene...*, n. dj., str. 87. – Za ovu su analizu iskorišteni ilustrativni rječnici *Judite* (K 102–112; Š¹ 135–150) ili više Marulićevih djela (S 223–241; F¹ 119–129; FM 321–334) i, dakako, kompletan rječnik (M 203–318). U obzir nisu uzeti rječnici ponovljenih izdanja (Š²; F²) ni onaj u divot–izdanju (B 83–119), koji je znatno iskvarena verzija kompletne rječnika.
- 16 Marko Marulić, *Od naslidovan'ja Isukarstova i od pogarjen'ja taščin segasvitnjih*, prijevod djela »De imitatione Christi«, priredio, popratio bilješkama i sastavio rječnik Milan Moguš, Književni krug, Split 1989, str. 248, 255, 268.
- 17 Dr. T. Maretić, *Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima*, Djela JAZU, knj. IX, Zagreb 1889, str. 11–12.
- 18 Skok, n. dj., str. 188.
- 19 Hraste, n. dj., str. 251–252.
- 20 Marulić, *Od naslidovan'ja...*, n. dj., str. 259.
- 21 *Hrvatska književnost srednjega vijeka*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 1, priredio: Vjekoslav Štefanić i suradnici: Biserka Grabar, Anica Nazor, Marija Pantelić, Matica hrvatska–Zora, Zagreb 1969, str. 504.

- 22 Za pjesnike *Ranjinina zbornika* Rešetar ustanovljuje kako »u R nema pjesme gdje bi se *slovo* moglo trebati u značenju 'slovo od azbuke'«; Milan Rešetar, Rječnik i dikcija pjesama Račinina zbornika, *Rad JAZU*, knj. 260, Zagreb 1938, str. 1–56; navod na str. 8.
- 23 Moguš, Napomene..., n. dj., str. 83.
- 24 Istina, Maretić (n. dj., str. 11) izrijekom navodi samo vrijednost: slovo c = suglasnik ċ; ali se ambivalentnost vidi u primjeru što ga navodi: »zlocinca ('zločinca')«.
- 25 Hraste, n. dj., str. 276, bilj. 9.
- 26 Hraste, n. dj., str. 256.
- 27 Usp. Milan Moguš, *Čakavsko narječje, fonologija*, Školska knjiga, Zagreb 1977, str. 83.
- 28 Petar Hektorović, *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, priredio Ramiro Bujas, Jadranski institut JAZU, Zagreb MCMLI.
- 29 Hamm, n. dj., str. 163.
- 30 Petar Zoranić–Juraj Baraković, *Planine — Vila Slovinka*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 8, priredio: Franjo Švelec, Matica hrvatska–Zora, Zagreb 1964.
- 31 Hanibal Lucić–Petar Hektorović, *Skladanja izvarsnih pisan razlikih — Ribanje i ribarsko prigovaranje i razlike stvari ine*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 7, priredio: Marin Franičević, Matica hrvatska–Zora, Zagreb 1968.
- 32 Moguš, *Čakavsko...*, n. dj., str. 30–34.
- 33 Skok, n. dj., str. 189.
- 34 Hraste, n. dj., str. 256.
- 35 Ivan Broz, *Crlice iz hrvatske književnosti*, sveska prva, Uvod u književnost, Matica hrvatska, Zagreb 1886, str. 126.
- 36 Skok, n. dj., str. 188.
- 37 Skok, n. dj., str. 188; prema Mogušu (M 309), u *Juditi* čestotni je odnos *vlas 4 : vlast 7*.
- 38 Milan Rešetar, Jezik pjesama Račinina Zbornika, *Rad JAZU*, knj. 255, Zagreb 1936, str. 77–220; v. str. 133.
- 39 Rešetar, Jezik..., n. dj., str. 138.
- 40 Skok, n. dj., str. 186–216.
- 41 Rešetar, Rječnik..., n. dj., str. 40–41.
- 42 Potanje: »gizdav 1 prid gizdav« (M 220).

Zusammenfassung
**Der vollständige Frequenzwörterbuch in der Forschung
 von Marulićs "Judita"**
Josip Vončina

Wenn sich in der philologischen Arbeit Mensch und Maschine vereinigen, wird von beiden höchste Wissenhaftigkeit erwartet. Bekannte Philologen (von Jagić und Kukuljević bis Franičević) hatten volle zwölf Jahrzehnte Buchstabe für Buchstabe Marulićs *Judita* gelesen. Moguš hat, sich ihnen anknüpfend, in dieser Arbeit eine hervorragende Akribie erreicht. Bei seinem präzisen Lesen half ihm das gesamte lexikalische Material, das durch den Rechner alphabetisch geordnet wurde. Dadurch haben wir heute auf eine moderne Weise gelesenes Hauptwerk des Vaters der kroatischen Literatur, aber gleichzeitig den gesamten lexikalischen Fond dieses Werkes der Frequenz nach dargestellt.